

Ն Ա Մ Ա Կ

Պ. ԹԵՈՏՈՐ ՐՈՒԶՎԵԼԹԻՆ

Վսեմափայլ Տէր,

Կորովի դիրքը զոր բռնեց այս օրերս ամերիկեան կառավարութիւնը՝ ներառելով չէօշկի բռնաւորին դէմ, եւ դիւանագիտական յաղթանակը զոր Միացեալ Նահանգները տարին, խորին ուրախութիւն կը պատճառեն Հայոց, նախ՝ որովհետեւ Ապրիլ-Համիտ զահիճին տրուած ամէն հարուած իրենց համար մեծ սփոփանք մըն է այն վարչադ մարտիրոսութեան մէջ զոր ան իրենց կրել կուտայ, եւ յետոյ՝ որովհետեւ անոնք կը յուսան որ Միացեալ-Նահանգաց կառավարութեան ձեռք ձգած առաւելութիւնները պիտի կարենան մեծապէս նպաստել իրենց կացութեան բարւոքումին։ Թուրքոյ մէջ ամերիկահայատեղիները մեծ մասամբ Հայ են ծագմամբ, Փոքր-Ասիոյ ամերիկեան դպրոցները իբր աշակերտ գրեթէ միայն Հայերն են։ ամերիկեան շահերը պաշտպանելով, Միացեալ-Նահանգաց Պոլսոյ դեսպանը Հայոց շահերն ալ պաշտպանած պիտի ըլլայ։

Այն ծառայութիւնը զոր Պոլսոյ եւ Փոքր-Ասիոյ ամերիկեան դպրոցները մատուցած են հայ ժողովրդին, անսահման է։ Լոյսի, քաղաքակրթութեան վառարաններ, բարոյական եւ մտաւորական վերակենդանում ազգակներ եղած են անոնք։ Եւ մեր ժողովուրդը, զոր Թուրք ընթերցող ստրկութեան եւ սոցիալական խաւաքին մէջ ընկղմած էր, բայց որ միշտ ուսման, ազնիւ ու արգաւանդ աշխատութեան, ազատ ու չորհրդով կեանքի ջերմ բաղձանքը պահած էր, անհունապէս օգտուած է այն վիճանին օգնութենէն զոր Ամերիկա իրեն կ'ընծայէր իր միախորհրդեցութեամբ, ուսուցչներուն միջոցով, որոնք շարունակ ցոյց տուած են իրենց յարգանքն ու համակրութիւնը այդ ջախջախած բայց քաղաքակրթութեան ու յառաջդիմութեան տարր մը վերստին ըլլալու միշտ ձգտող ցեղին։ Ի՞նչ ուրախութիւն այդ դժբաղդ ժողովրդին համար, լքուած՝ Եւրոպայէն, որ,

հակառակ իր որոշ յանձնառութեանց, եւ ոչ իսկ լուրջ ճիշդ մ'ըրաւ ջարդերը զարեցնելու, եւ ի՞նչ փառք ամերիկեան հանրապետութեան համար, եթէ այս վերջինը իր ուսուցչներուն ձեռքով սկսուած մտաւոր վերանորոգումի գործը լրացնէր, ստիպելով Սուլթանին կառավարութիւնը՝ կանոնաւոր ու քաղաքակրթ վարչութիւն մը մտցնել Պետութեան այն մասերուն մէջ ուր կը գտնուի հայ ժողովուրդը։ Ամերիկա, այնքան հզօր որքան ազատասէր, կարող է այդ բանն ընելու։ Անկախ ու կզկացած՝ իր հրակայական զօրութեան մէջ, ան կրնայ գործել միայնակ, երբ պատեհ վայրկեանը գայ, մինչ Եւրոպա, պետակտուած, եւ իր պատակտուածներով այլասերած, հանգիստտես կ'ըլլայ՝ առանց շարժում մ'ընելու։ Սուլթանին դործած հակամարդկային ոճիրներուն, Եւրոպայեան ոչ մէկ տէրութիւն պիտի համարձակէր արգիլել Ամերիկան՝ եթէ ան որոշէր իրադրոյթը, յանուն մարդկութեան, այդ ազնիւ ծրագիրը որուն գործադրումը կը պահանջէն արդէն շատ տարեներէ ի վեր Եւրոպայի բոլոր բարբ ու անաշահանդեր մտքերը։

Պաշտօնական Եւրոպային համար կատարեալ ամօթ մըն է իր քաղական ընթերցող զարեւոյթի « անապոյտներ »-ը պահպանած ըլլալը։ Միջին դարուն մէջ իսկ, երբ մեր ժողովուրդը կ'իլլակիտ մէջ թագաւորութիւն մը հիմնած էր, այդ երկիրը շատ աւելի լաւ կառավարուած, շատ աւելի ազատ, բարգաւաճ, երջանիկ էր քան այսօր, քսաներորդ դարու սկիզբը. արուեստները, գրականութիւնը կը ծաղկէին հոն. Փաշայի նաւահանգիստը համաշխարհային վաճառականութեան կեդրոններէն մէն էր. Արեւելքի եւ Արեւմուտքի արդիւնաբերութեանց փոխանակութիւնը Հայոց ձեռքով կը կատարուէր. մեր թագաւորները ամէն դէպքով իր կը շնորհէին եւրոպացի վաճառականներուն որ այդ երկրին հետ յարաբերութեան կը մտնէին կամ կուգային հոն հաստատուել։ Թուրքերը եկան, եւ, ինչպէս միշտ, հոն այ բոլոր իրենց հետ մտնելու լուծիւնը, այդ բոլոր կեանքը, այդ բոլոր բարեբար գործունէութիւնը սպաննեցին, թագաւորութեան մը վերահաստատումը չէ որ կը պահանջէն այսօր Հայերը, այլ հաստատումը ազատ ընթերցող մը, որմէ ամենքը կարենան օգտուել։

Անգամ մը որ ձեռք ձգեն լրջօրէն երաշխաւորուած ազատութիւն մը, պիտի գիտնան զարգանալ՝ յօգուտ քաղաքակրթութեան եւ յօգուտ իրենց ։

Վեհաճն համակրութեան զգացումները որ միշտ յոյժ տրուած են Հայոց՝ ամերիկեան ժողովրդեան կողմէ ժողհանրապէս եւ Ձեր Վսեմութեան կողմէ մասնաւորապէս, զիս կր իրախուսեն հաւատալու թէ այն երազը զոր կը փայտայեմ՝ երազ մը չէ, եւ թէ Ամերիկա, իբր զլուսն ունենալով Ձեր Վսեմութեան պէս լուսաւոր եւ կորովի պիտի մը, պիտի կարենայ եւ պիտի կամենայ զայն իրագործել ։

Փարիզ 18 Օգոս. 1904 Ա. 20 ՊԱՆԵԱՆ

Նմանօրինակ նամակ մը ուղղուած էր Ամերիկեան Պետական Գաղտնիչար եւ Արտաքին գործոց նախարար Պ. Հէյնի ։

Նամակագիրը ընդունեցաւ հետեւեալ պատասխանը, Պ. Հէյնի քաղաքագրին կողմէ ։

Պարոն,

Կը փութեմ ձեզ իմացնել ընդունելութիւնը, ձեր ամառայ 18 բուսականով նամակին, որով կը յայտնէք ձեր գնահատումը Քուրբիոյ կառավարութեան հանդէպ մեր կառավարութեան բռնած դիրքին նկատմամբ՝ վերջին դէպիւրում մէջ ։

Ձեր նամակը՝ նոյն բուսականով՝ ուղղուած Նախագահին, ընդունեցանք մնանապէս եւ յանձնեցինք իրեն ։

Նախագահը եւ Պետական Բարձրագոյն Ենդհանրականը կը յայտնեն ձեզի ձեր արջայայտած զգացումներուն համար, ինչպէս եւ հայ բանաստեղծութեանց հաւաքածուի երկու օրինակներուն համար զոր սրկած եք ։

Նմ, Պարոն,

Ձեր հնազանդ ծառայ

Է. Լ. Կ. ԷՏԻ

Ուօշինլըրն, 10 Մեպ. 1904

Փրօ Արմ. Թերթի վերջին թիւէն կ'իմանանք թէ Փոթիլէնտի մէջ, անցեալ դեկտեմբերի 11ի օրը, տեղի ունեցեր է մեծ միթինկ մը, ամերիկացի մարտնադրերու կողմէ կազմակերպուած, ի նպաստ հայկական դատին. խօսք առած են քանի մը կարեւոր ամերիկացի անձնաւորութիւններ եւ ի վերջոյ բոլոր ներկաները միա-

ձայն հաւանութեամբ քուէարկած են հետեւեալ կորովի եւ յստակ որոշողութիւնը ։

« Նկատելով որ բրական կայսրութեան վեհապետը բոլորովին թեաքաւ մեցնելու այն բաւեմորդումները զոր խոստացած եւ Պերլինի դաւանարով, եւ թէ վերջերս վերստաւ՝ ի գայրոյ եւ ի սոսկում փալաւակիրք աշխարհին 1896ի վայրագութիւններն ու զարդերը ։

« Մենք՝ Փորթլինքի ֆալցեններ, 1904 դեկ. 11ի կիրակի օրը՝ մեր ֆալաւասան մէջ հաւաքուած,

« Կ'որոշենք, մեր հանդարտ եւ ոչ թէ կրֆոս դասուովը, թէ մարդկայնութեան դաքը, Հայաստանի մէջ եւ ամբողջ աշխարհիս մէջ, կը պահանջէ որ երկրագնէս բոլոր քիստոնեայ մեծ սիւսութեանց համախոհ գործունեութեամբը, հարկաւոր է՝ կարելի եղածին չափ շուտ՝ Օսմանեան կառավարութեան մէջ մեցնել արմատական փոփոխութիւններ, ապահովելու համար պատշաճութիւնը հայ հպատակներուն, զոր այժմ՝ աստիճանաբար բայց ապահովաբար՝ բնաջինջ կ'ընեն Քուրբիոյ Սուլթան Ապս-իւլ-Համիտի բիրտ եւ սպանիչ բեծիւր ։

« Կ'որոշենք որ, նկատի առնելով այս միթինկին մէջ հրապարակուած անդելի իրողութիւնները եւ մարտնադրուող Հայերու ընտանիքներուն եւ հասարակութեան անպատեհի թուաւորութիւնը, պէտք է հրաւիրենք մեր կառավարութիւնի ի Ուօշինլըրն՝ ձեռնարկելու ամեն ինչ որ կարելի է յառաջ բերելու նամար քիստոնեայ ազգերու գործակցութիւնը որպէս զի բրական Պետութեան մէջ արդար եւ բարեացակամ կառավարութիւն մը հաստատուի եւ անհանդուրժելի բռնապետութեան մը թուաւոր գոհներ կորուստ փրկուին ։

« Կ'որոշենք որ մեր այս որոշողութիւնները հաղորդուին «Բոնկրէս»ին մեր ներկայացուցչին՝ Պ. Էմմա Լ. Էլլինին, սեփալական պատճառով անոր Միացեալ Նահանգաց Նախագահին անմիջական աւագորութիւնը հրաւիրել անոնց վրայ ։ »

— Փետր. 16ի օրը Փարիզէն ուղարկուեցաւ Պ. Բուզլէլլին շնորհակալութեան նամակ մը ստորագրուած բազմաթիւ փարիզաբնակ Հայերէ ։

